

Johannes Käisi pedagoogiline pärand: looduskasvatus ja kodulugu

Aina Alunurm

J.Käisi õpikogukonna veebiseminar, 10.06.2021

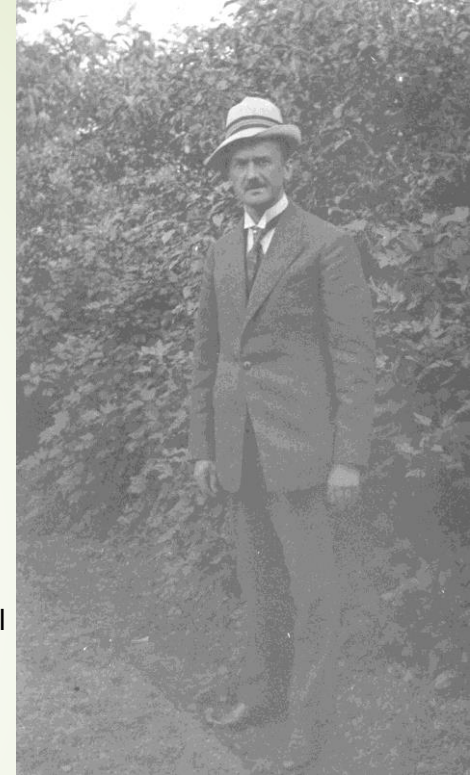
Rosma koolitare, Käisi sünnikodu

Võru Õpetajate Seminar ja Johannes Käis seminari aias

Võru Õpetajate Seminari ette istutati tammed Johannes Käisi eestvedamisel ja kaasabil

Võru Õpetajate Seminari
hoones (1921-1930)
asub täna
Võru Gümnaasium

Johannes Käis Võru Õpetajate Seminari
harjutuskooli lastega õppekäigul

Seminaristid Taevaskojas,
1928

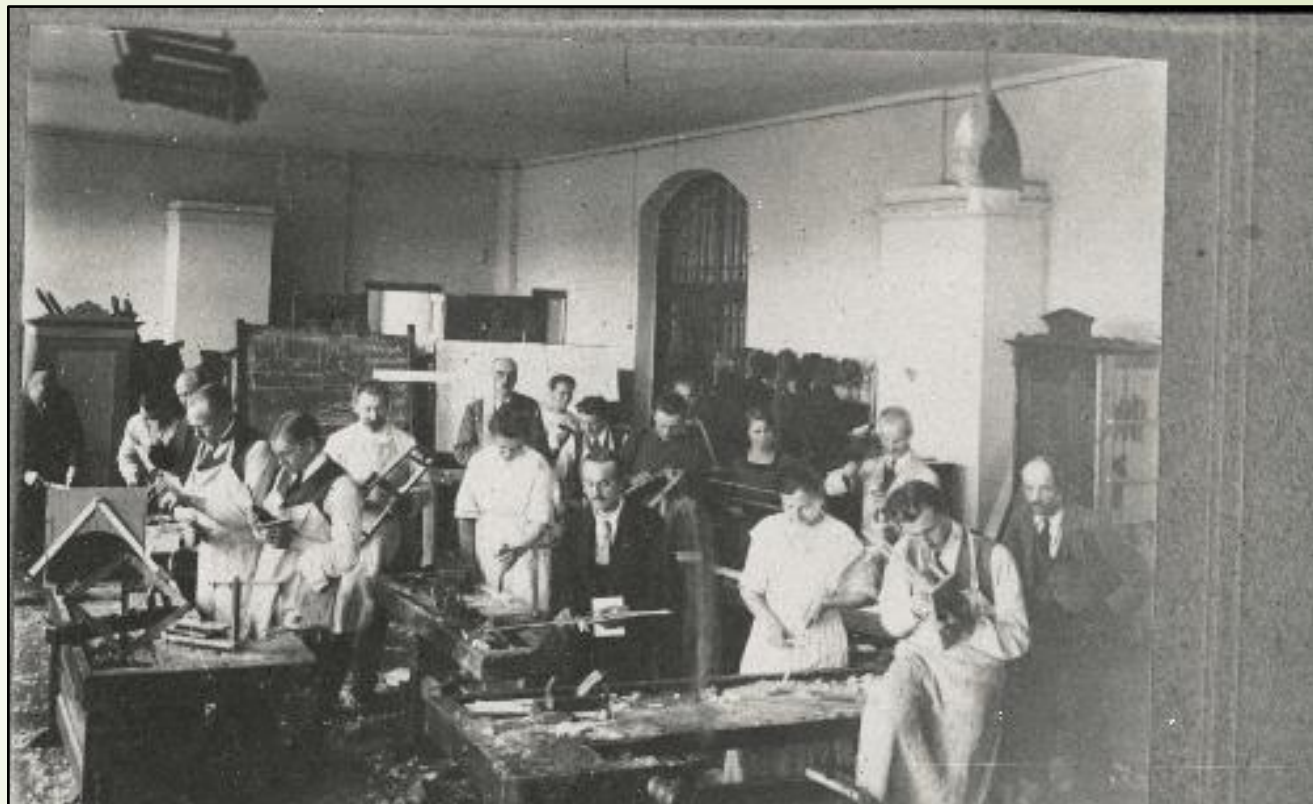

Seminari III klass
Munamäel, 1930

VÕSi õpetajad välitöödel, sh Munamäe kõrgust mõõtmas.
Käisilt on ilmunud uurimus “Võru järved” ning
“Taimkate” (koguteoses “Võrumaa”).

Õppevahendite valmistamise kursused Võru Õpetajate Seminari juures, 1921

Harjutuskool = töökooli põhimõte

ÜLDÕPETUS

KODULOOLINE
VAATEÕPETUS

ELULÄHEDUS

JOHANNES
KÄIS

LAPSE-
PÄRASUS

LOODUS-
LUGU

TÖÖKOOL

ÜLDÕPETUS

Üldõpetus on aineõpetuse vastand. Üldõpetus on õppekorralduse printsiip.

Üldõpetusega mõistame **kogu õpetuse keskustust (lõimitust) lapse igapäevaste tähelduste (tähelepanekute), kogemuste ja huvide vallast valitud ainel** ehk nn koduloolise vaateõpetuse asialadel (teemadel).

Üldõpetuse olulisem joon – keskustus /lõiming/ – on tekkinud kasvatusteaduse nõudest rajada õpetus lapsepsühholoogiale.

Jälgides lapse toiminguid, kui ta vabalt vaatleb, uurib teda huvitavaid asju, nähtusi või toiminguid, ei ole rakse tähele panna, et laps püüab rakendada kõiki meeli uute kujutluste ja kogemuste saamiseks. Ta tahab toiminguid ka ise osa võtta, neid järele aimata.

Oma täheldustest ja elamustest tahab ta jutustada. Kui ei jätku sõnadest, võetakse appi käe- ja näoliigutused. Sellest ei ole veelgi küllalt: saadud muljed elatakse läbi kujutamises, mängus. Ja kõik see lapse vaimne tegevus on keskustatud ühel ja samal konkreetsel asjal, nähtusel või probleemil, mis vallutanud tema huvid.

Lapse sisemisi jõude vallandab ja paneb liikuma vaid ühtlustatud õppetegevus, mille keskmeks on last ümbritsev maailm, laste kogemuste, elamuste ja huvide maailm. Laps algkooli alamal astmel ei tunne veel huvi üksikute ainealade vastu, need on talle hoopis võõrad, tundmatud.

Keskustuse/lõimingu tähtsamaid sihte on õppeainete sisemine seos, st:

- ❖ kõik õpetusalad seotakse üheks tervikuks;
- ❖ õpetuse keskuseks on kodulugu ehk kodulooline vaateõpetus;
- ❖ vaateõpetuse teemad valitakse kodukoha elust ja loodusest, kooskõlas aastaegade vahetusega.

Üldõpetuses on teostatav lapsepärasus ja eluligiduse nõue. Iga põhiteema käsitlus algab loomulikult vaateõpetusega (kodulooga).

KODULUGU

- Keskustus üldõpetusena on võimalik ja tarvilik koduloo kaudu. Kui me üldõpetuse aluseks võtame koduloo (= kodulooline vaateõpetus), siis on selleks küllaltki kaalukad asjaolud:
 1. Tänapäeva kool peab tunnetama õppeaine valikus ja käsitluses kõigepealt kaht pedagoogilist põhinõuet – lapsepärasuse ja eluläheduse nõue.
 2. Koduloolises vaateõpetuses on hõlpsasti ja täielikult teostatav ka vaatlikkuse, näitliku õpetuse nõue. Siin ei tule puudu ainek, mille käsitlusel saab laps harjutada kõiki oma meeli, võib katsuda asju käega.
 3. Kõige selle tõttu on koduloolises vaateõpetuses häid võimalusi isetegevuse-põhimõtte rakendamiseks, isiksuse kujundamiseks.
 4. Kodukoha- ehk kodumaa-põhimõtte – algul on see ainult kodukasvatus.
- Kodu-uurimine on õpetaja lähima tuleviku ülesanne. Kodumaa uurimise kõrval on õpetajal veel teine suur ülesanne: looduskaitse.

ELULÄHEDUS

- ▶ Eluläheduse nõue on täidetud siis, kui õpetus hoiab sidet lapse kodu ja koduse elu, koduümbrusega. Juba enne kooli astumist laps oma erksate meeltega vaatleb ja jälgib ümbritseva elu nähtusi, avastab uusi asju, rikastades oma kujutlusvara. Palju sellest jääb ebaselgeks, hämaraks, ja kui siis õpetus annab ka selgitust kõigele, mis laps on kodus märganud, kuulnud, tabanud, siis astuvad need kujutlused teadvusse.

LAPSE- PÄRASUS

- ▶ Lapsepärasuse nõue tähendab seda, et õpetuse sisuks võivad olla ainult lapse huveringi kuuluvad asjad ja nähtused, mis talle ka arenemis- ja jõukohased. Last huvitab kõik, mis kuidagi puudutab ta tundeid, mis talle meeldib, mis oma liikuvuse ja värviküllusega paelub ta tähelepanu, aga ka asjad, mis tekitavad hirmutunnet, kuid siiski tunduvad huvitavana. Me, täiskasvanud, peame ettevaatlikud olema otsustamisel, mis võib lastele huvitav olla ja mis mitte.
- ▶ Õpetuse kohandamine lapse vaimse arenemisastmega, ta vaimse jõuga, „lähtumine lapsest“ on tänapäeval kindlasti tunnustatud didaktiline nõue, jõukohase ehk arenemiskohase õpetuse tee.

VAATE- ÕPETUS

- Koduloolises vaateõpetuses on hõlpsasti ja täielikult teostatav ka vaatlikkuse, näitliku õpetuse nõue.
- Loodusõpetuse metoodika põhinõue – vaatlus olgu õpetuse aluseks. Vaadeldavad asjad peavad mõjuma vahetult lapse meeltesse. Selgete kujutluste saamiseks tuleb asju vaadelda mitme meele abil.
- Vaatlusel võimaldagu lapsele rohket isetegevust. Siin on täiel määral maksev didaktiline põhilause: ära näita lapsele midagi, mida ta ise võib näha.
- Lapsi tuleb õpetada mitte niipalju tõsiasju teadma, kui neid otsima ja leidma.
- Vaatluseks peab andma küllaldaselt aega, ta olgu küllalt kestev.
- Kujutluste selgus ja püsivus kasvab, kui vaatlusel uued tähelepanekud seotakse juba olemasolevate kujutlustega: tuleb hoolitseda rohkete assotsiatsioonide ees vaatlustöös. Vaatlust peab saatma ka väljendus.

LOODUS- LUGU

- Igas inimeses elab lapsest saadik seesmine tung looduse poole. Seda tungi võime vaadelda pärandusena neist kaugeist aegadest, mil inimene oli tõesti looduse laps ja loodusega oma eluümbruses ligidalt seotud.
- Loodus on meile ikka rõõmu ja puhkuse kohaks, algpildiks kunstnikule, tööväljaks loodusteadlasele. Loodus on kogu rahvale tema loomu ja fantaasia allikaks, mis nii silmapaistev rahvaluules.
- Looduse tundmine ja tema elu mõistmine on loodusearmastuse eeltingimus, sest armastada võime ainult seda, mis meile tuttav ja meie vaimule ligidal seisab.
- Kodukoha loodus on kõige tähtsam kodu- ja kodumaa-armastuse allikas. Loodus on inimesele elurõõmu allikaks.
- Loodusearmastus juhib meid ka looduskaitse mõttele: meie ei luba rikkuda ja asjata hävitada seda, mis meile armas.
- Edasi pakub loodusõpetus oma konkreetse sisuga lapse arendamisele ja huvidele vastavat ainet, mille läbitöötamine viib meelte harimisele, selgete kujutlustele, kindlatele assotsiatsioonidele ja õigetele vaadetele. Analüüsil ja sünteesil leitud selged kujutlused ja õiged vaated moodustavad kogu meie mõtlemisprotsessi aluse. Ainult sääl, kus on selged kujutlused ja vaated, võivad olla ka selged mõisted ja otsused.
- Elamusrikas tööviis loodusõpetuses – iga uus leiutis, iga õnnestunud iseseisev töövõte toob seesmise rahulduse, elamuse, mida nimetame intellektuaalseks tundeks.

TÖÖKOOL

- Töökool kasvatab last tööle töö läbi. Töökool hoolitseb aktiivsuse, isetegevuse eest: tõelise asja juures kõikide meelte osavõtul peab õppija ise teadmusi leidma, rõõmsas isetegevuses elamusi ise koguma.
- Töökoolis arvame meie igasugust tegevust, mis paneb liikuma ja sellega arendab lapse käsi, jalgu, keelt ja meelt.
- Töökooli metoodika esimene ja tähtsaim nõue on lapse isetegevus. Õpilase algatus, leidlikkus, huvi ja iseseisvus on õppekorralduse keskuseks.
- Õpetaja peab klassis õpilase eest kõrvale astuma ja töö keskkoha õppija enda asetama. Õpetaja peab passiivseks jääma väliselt, kõnelemise suhtes, olles selle asemel aktiivne õpilaste algatusel läbiviidava töö üldises juhtimises.
- Töökooli „laboratooriumis“ töötavad lapsed iseseisvalt, kuigi õpetaja juhatusel, otsivad ise teaduslikku tõde, valmistavad ise katsete ja tööde jaoks tarvilisi riistu puust, papist, traadist, klaastorukestest.
- Huvi ja tööhimu juhivad teda tööle. Tegevus annab elamusi, mida saadavad töö- ja leiutamisrõõm.

Allikad

- ▶ Johannes Käis. Õpetuse alused ja teed, 2018
- ▶ Johannes Käis. Kooli-raamat, 1996, 2004
- ▶ Johannes Käis. Isetegevus ja individuaalne tööviis, 1992
- ▶ Valik Johannes Käisi töid: kodulugu, üldõpetus, loodusõpetus, 1989

